

והיתה לאיש אחר — אין בה הויה אלא לאיש אחר, ולא לקרובים. והרי איסור קיחה לכתחילה כבר נאמר באחות אשה (ואשה אל אחתה לא תקח...), ובא הכתוב הזה לומר שגם בדיעבד אין בה ליקוחין. והוקשו כל העריות כולן באותה פרשה (כי כל אשר יעשה מכל התועבת האלה...), מה אחות אשה אין תופסין בה קידושין אף כולן כן. [חזון מנדה שאעפ"י שהיא כתובה באותה פרשה, יש בה תפיסת קדושין — ותהי נדתה עליו].

מבואר בתוס' שלימוד זה אינו נצרך אלא לרבי יהושע שאמר אין ממזר אלא מחייבי מיתות בית דין, אבל לפי הדעות הסוברות יש ממזר אף מחייבי כריתות (וכך קיימא לן להלכה). וכן לרבי עקיבא שאמר יש ממזר אפילו מחייבי לאוין — אין צורך בדרשה זו, כי הואיל והולד ממזר, ודאי אין קידושין תופסין בהם, שאין שייך ממזר כאשר יש תפיסת קדושין (כי ממזר פירושו מום זר, מום של זרות — שאביו זר לאמו ואין ביניהם תפיסת קדושין. ע' בהרחבה אבני נזר אה"ע קפו קפה, ח-ט).

ומדברי הרמב"ן (להלן סח.) נראה שלא כהתוס', כי הכלל הזה גופא נלמד רק לאחר שלמדנו שבחייבי כריתות אין תפיסת קדושין ויש ממזרות.

רב אחא בר יעקב למד זאת ב'קל וחומר' מיבמה שהיא בלאו ואין תופסים בה קידושין [וכדעת רב — ביבמות יג:] חייבי כריתות לא כל שכן.

פרשו בתוס' ש'קל וחומר' זה מהוה גילוי להקיש כל עריות לאחות אשה, שלא נאמר נדה תוכיח, אבל אינו ק"ו העומד לעצמו, שהרי י"ל נדה תוכיח שהיא בכרת ותופסים בה קדושין.

דף סח

קמג. א. האם קדושין תופסין באיסורי לאוין ובאיסורי עשה, ומניין?

ב. מניין שאין קידושין תופסין בשפחה כנענית ובנכרית?

ג. מניין שולד שפחה וולד נכרית כמותה?

ד. מה דין הילד שאחד מהוריו ישראלי ואחד נכרי?

א. לסתם משנתנו (וכן דעת שמעון התימני ורבי יהושע), קדושין תופסין בחייבי לאוין שאין בהם כרת ומיתה, וכל שכן בנשים האסורות ב'עשה'. (כי תהיין לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה... לא יוכל לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה הבכר — בשנואה בנישואיה הכתוב מדבר, הרי שיש בה 'הויה').

אין חילוק בין קידושי כסף ושטר לקידושי ביאה, בכל אופן תופסין קידושין בחייבי לאוין, ואין שייך לומר 'כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהנני' (עפ"י נובי"ת אה"ע ג).

לרבי עקיבא (ורבי יהודה. סנהדרין גג) אין קידושין תופסין בחייבי לאוין. לדברי רבי סימאי לא אמר רבי עקיבא באלמנה לכהן גדול (לא יחלל זרעו) — חילולים הוא עושה ולא ממזרים. והוא הדין בגרושה לכהן הדיוט. רש"י כתובות כט: וע' גם בנובי"ת אה"ע ג). ולדברי רבי ישבב היה רע"ק אומר כל שאין לו ביאה בישראל הולד ממזר. ואמרו בגמרא שתי אפשרויות בדעת רבי ישבב, אם בא רק לאפוקי מרבי סימאי, או סובר שאפילו בחייבי עשה, כגון ישראל שנשא מצרית, אין קידושין תופסין והולד ממזר

לרע"ק. ומכל מקום בעשה דבעולה לכהן גדול הכל מודים שתופסים קידושין, לפי שאינו שוה בכל. (ולדבריו אפשר להעמיד קרא דלעיל בזו).
הכל מודים בבא על הנדה (אעפ"י שהיא בכרת) ועל הסוטה (אעפ"י שהיא בלאו. ואין חילוק אם גרשה והחזירה או לא גרשה. עפ"י תוס') שקידושין תופסין בהם.
ביבמה לשוק [שהיא בלאו או בעשה. ע' ביבמות נה: ובראשונים שם וכאן] — נחלקו רב ושמואל (ביבמות צב ועוד) האם קידושין תופסין בה אם לאו.
מחזיר גרושתו משנישאת — כתבו התוס' שלרבי עקיבא אין קדושין תופסין בה. ולרש"י (ביבמות מט) תלוי הדבר במחלוקת התנאים אליבא דרבי עקיבא, האם בלאוין שאינם של 'שָׁאֵר' הַגָּלֵד מִמְזוֹר אִם לֹא.
דין תפיסת קדושין בחלוצתו — נתבאר ביבמות נב-נג.

ב. שפחה כנענית אין קדושין תופסין בה, שנאמר שבו לכם פה עם החמור — עם הדומה לחמור. ובנכרית, לרבי שמעון למדו מלא תתחתן בם (— לא תהא לך בהם תורת חיתון)... כי יסיר... — לרבות כל המסירים. ולחכמים הסיקו ללמוד מן הכתוב באשת יפת תאר ואחר כן תבוא אליה ובעלתה והיתה לך לאשה — מכלל שבתחילה לא תפסו בה קידושין.

ג. למסקנא דרשו מן הכתוב כי תהיין לאיש שתי נשים... וילדו לו בנים — כל מקום שקוראים בו 'כי תהיין' קוראים בו 'וילדו לו', הא כל מקום שאין להם הויה, אין הילדים מתיחסים אחריו אלא אחריה. א. לרבי שמעון אפשר ללמוד בכל האומות שהולד הולך אחריה מלא תתחתן... כי יסיר את בנך... ובשפחה מהאשה וילדיה.

ב. העבד אינו מתייחס אחר אביו (כדלהלן טו. ומלשון רש"י שם וביבמות כג משמע שלאמו יש לו חיים. וכן מפורש בתורי"ד להלן. ואפשר שלכך צריך טעם מיוחד שאין העבד מוזהר באחותו, כי יצא מכלל גוי ולכלל ישראל לא בא (ע' רמב"ם איסור"ב יד, יז) — משמע שיש להם קורבה ע"י האם). ונראה משעם זה, שולד הבא מישראל ושפחה, אינו חייב בכבוד אביו ולא בכבוד אמו. ואולם בן עבד ושפחה חייב. (עפ"י מנחת חינוך לג, ב. לא הבנתי חילוק זה, הלא אם מה שאין לו חיים להוריו פוטרו מכיבוד, אם כן הוא הדין בבן עבד ושפחה).
דין ערוה באחותו הבאה משפחה או מעובדת כוכבים — ביבמות כב-כג.

ד. עכו"ם ועבד הבא על בת ישראל — הַגָּלֵד כמותה. (כי יסיר את בנך מאחרי — בן בתך הבא מן העובד-כוכבים קרוי 'בנך'). ולרבי עקיבא הולד ממזר. (וכן נקט רב אסי. ע' יבמות טז-יז ותוס' שם). אבל להלכה אין ממזר מחייבי לאוין, כאמור.
ואעפ"י שאינו ממזר — פסול הוא.
א. יש מפרשים פסול לכהונה. ויש מפרשים פגם יוחסין בעלמא (ע' בראשונים יבמות כג; אה"ע ד,ה).

ב. יש סוברים שהולד צריך טבילה לשם גירות. (ערש"י בפרשת אמור; תוס' להלן עה: ובפסקי התוס' ומהרש"א. ובזכר יצחק (ל) פירש שיטה זו שבעצם הוא יהודי וחייב במצוות, ורק לענין פסול חיתון דינו כדן אביו. ויש מי שכתב שהאומרים שהולד גוי לא אמרו אלא כשהאם נשתמדה. וכתב שלהלכה יש

לחוש לאותה שיטה באופן שכזה. עפ"י אגרות משה אה"ע ח"א ח; דברות משה יבמות כג). ואולם הכרעת רוב הפוסקים האחרונים שאין לחוש לכך).
 ג. יש מצדדים שולד הבא מביאת נכרי דרך זנות [ולא דרך חתנות] — אפילו לרבי עקיבא אינו ממזר אלא מדרבנן, כי אין זו ביאת איסור דאורייתא. (ע' ריטב"א להלן עה: שני תירושים. וע"ע בחו"א אה"ע ד, א שכן דעת התוס' שאין איסור דאורייתא בביאת נכרי אלא דרך חתנות).

ישראל הבא על הנכרית — הולד כמותה, כדלעיל. ולכשנתגייר — ישראל כשר הוא. ישנה דעה שהולד ישראל ממזר וחוששים לקידושיו. (כן פרש"י ביבמות ספ"ק בדעת רב אסי. ועתוס' שם).

דף סט

קמד. האומר לשפחתו הרי את בת חורין וולדך עבד — מה הדין?

האומר לשפחתו (מעוברת. רש"י) הרי את בת חורין וולדך עבד — הולד כמותה (האשה וילדיה תהיה לאדניה). דברי רבי יוסי הגלילי. וחכמים אומרים: דבריו קיימים. הלכה כחכמים. (רי"ף פ"ד דגטין; רמב"ם עבדים ז, ה).

קמה. האם יכולים ממזרים ליטהר, לכתחילה ובדיעבד?

רבי טרפון אומר: יכולים ממזרים ליטהר. כיצד — ממזר נושא שפחה — הולד עבד. שיחררו — נמצא הבן בן-חורין. והסיקו בגמרא שמותר הדבר אף לכתחילה. (שלא יהיה קדש — בישראל כשר נאמר ולא בממזר. רש"י). רבי אליעזר אומר: הרי זה עבד ממזר. (לא יבא לו — הלך אחר פסולו). אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבי טרפון.

יש מי שכתב שהתר זה אינו אלא בשפחתו, אבל לכתחילה לא ישא שפחה של אחר. ואולם בדיעבד, אם נשא ושיחרר אדונה את בניה — הרי הם כשרים. (עפ"י עשרה מאמרות — מאמר העתים ית. ונראה טעמו כי לא התירו לכתחילה אלא משום תיקון הולד [כמו שנקטו כמה פוסקים, כדלהלן] ולכן רק אם הדבר תלוי בידו מותר, אבל בשפחה של אחר, מי יאמר שאדוניה יאות לשחרר בניה. גם יתכן שאין לאדון אחר לשחרר כדי לטהר זרעו של זה, שאין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חברך, ורק לו עצמו התירו).

תקנה זו אינה שייכת בממזרות, כי גם אם תינשא לעבד — הבן אינו מתייחס אחריו אלא אחריה, והרי הוא ממזר כמותה.

א. מבואר בתוס' (ריש חגיגה וגטין מא.) שממזרת מותרת לעבד. ואין הדבר ברור, כי יש אומרים שלא התירו איסור שפחה לממזר אלא מפני תיקון הולד. (ע' רמב"ם איסו"ב טו; חלקת מחוקק בית שמואל וט"ז אה"ע ד, כ).

ב. נחלקו הפוסקים האם ספק-ממזר מותר בשפחה (ע' באר היטב אה"ע ד סקכ"ד ופתחי תשובה שם. וע' בשו"ת שבט הלוי (ח"ה קצד) שלכאורה יש לנו להחמיר כדעת הראשונים שדייקו כן ממשנת עשרה יוחסין. ואולם יש מקום לצרף ספק נוסף להקל בדבר, או אף בלאו הכי יש לצדד התר במקום תיקון הולד, ע"ש).

ג. בזמן הזה אין להורות התר טיהור ממזרים בשפחה, אם משום שיש סוברים שאין שייך כלל